

DİON KHRYSOSTOMOS'UN XL VE XLI İNCİ NUTUKLARI ÜZERİNE NOTLAR

Dr. H. CALP

II-FELSEFİ GÖRÜŞLERİ

or.XL'daki felsefi görüşlerle ilgili kısımlardan birkaç kommentar vermezden önce Dion'un, devrinin felsefi cereyanları karşısındaki durumu ve bağlandığı felsefi öğretiyi belirtmek kommentar maddelerinin anlaşılması bakımından çok faydalı olur.

Dion'un yetiştiği devirde σοφισταί denilen hatiplerin ve hatip okullarının çokluğu Philostratos'un vitae sophistarum'undan anlaşılmaktadır. Dion da başta sadece hatipti. Ancak sürgünlüğünden beri yalnızca rhetor değil, her şeyden önce filozof olmak istiyordu.¹ Fakat belli bir felsefe okuluna tam olarak bağlanmamıştır. Theorik araştırmalarla da uğraşmaz. Eskiden beri bilinen düşünceleri dinleyicilerine anlatmak, mevcut duruma tatbik etmek², bu meselelerden umumi felsefi görüşlere geçmek, bu görüşleri toplumun, insanın iyiliği için pratik olarak değerlendirmek gayreti belli başlı hususiyetleridir. Felsefesinin esasını Sokrates'ten beri bütün felsefe okullarında devam edegelmekte olan ahlâki görüşler teşkil eder. Etik ve pratik hayatın, siyasetin, insanlar ve şehirler arasındaki münasebetlerin her türlü sorusuna cevap vermeğe çalışır. Felsefenin vazifesi olarak da önceleri kyniklerin ileri sürdüğü, genel olarak İ. ö. I yüzyıldan beri bütün felsefe okullarının stoalılarının, akademiluların, platoncuların, yeni pythagorasçuların benimsediği³ insanları ahlâki zaafıtan kurtarmayı, iyileştirmeyi, doğru bir insan yetiştirmeyi kabul ediyordu. Felsefe okulları içinde daha çok stoalılarının görüşlerine meylettiği, bunların görüşünü aksettirdiği görülmektedir⁴. or.XL'da ise stoalılarının görüşleri ve Dion'un stoahlara eğilimi açıkça belirtmektedir⁵. Bu arada meselâ kosmosdaki düzen, ekpyrosis stoalılarının görüşünü aksettirmektedir. Mamaafih Dion gibi bir yazarın; düşüncelerini, yazısını kendisinden öncekilere dayatan, ilham kaynağını onlarda bulan bir yazarın⁶ ana kaynağını belirtmek her zaman için ilgi

¹ or. XXXIII. XXXIV. XXXV. krş. XIII,11. XXXIIIIX. Arn.o.c.181.269. 314-315

² Synes.408,6 Budé

³ Zeller, Phil. d. Griech.2,1,332:3,1,611.748.759.780.848

⁴ Zeller,o.c.3,1,851, or.XXXVI. M. Pohlenz, Stoa, 79

⁵ bk. or. XL,35. 39. krş. P. Geigenmüller, Harmonien u. Disson. bei Dio, Plutarkh. u. Favor. NJA 1923,227.

⁶ krş. Hirzel, Dialog, II, 102, einen belesenen Mann, wie Dion war. 103. 106, alles Überlieferte gibt ihm nur als Stoff. Schmid, Atticismus 1,154

verici olabilir. Ancak edindiği bilgileri kendi görüş süzgecinden geçirmişse, doğrudan bu kaynakların belirtilmesindeki güçlük kolayca anlaşılır. Üstelik Dion bize bu bakıma doğrudan yardım etmemektedir. Bu bakıma P. Fischer' in düşüncesi çok isabetlidir: Dio plerumque non nomen eius scriptoris, quem sequitur, quem imitatur, affert, sed minus accurate antiquo quodam fonte se uti fatetur. Şimdiye kadar Dion'un kaynakları üzerinde üç görüş ileri sürülmüştür 1— Joël, L. François'nın belirttiğine göre kynismus'un Dion'a kaynak olduğunu söylemiştir. Fakat burada L. François'nın Joël'in düşüncesini tam olarak ifade etmediğine işaret etmeliyim. Joël, zaten kynismus ile stoa arasında birer uçurum görmemektedir. Dion'u kynik yahut stoalı diye ayırmaz; hem stoalı, hem kynik kaynaktan faydalandığını ileri sürer¹. 2- Hagen², Dion'un Platon'a dayandığını söyler. 3- Binder³ ise sadece stoalılara bağlar. Bunları tetkik ettiğimiz zaman görürüz ki, her üçü de tezleri için Dion'dan şahit bulabilmektedir.⁴

Çünkü Dion, hem Anthisthenes'i, Diogenes'i çok iyi tanır, hem de Platon kendisinin üslûp hocasıdır. Bu konu üzerinde yalnızca or. XL ile XLI'le biz fazla bir şey ileri sürmeyeceğiz, ancak gördüğümüz kadarıyla, Dion'un, eski büyük yazarları olduğu kadar- bunları düşünce ve yazıta örnek tutarak (Ksen., Plat., Demosthenes, Isokrates v.s.) - zamanının felsefe okullarını da çok iyi tanıdığını ve bunlar için en çok, Binder ve aynı şekilde L.François'nın düşüncelerini de kabul ederek stoalıların öğretilerini benimsediğini⁵ bununla beraber Joël'in de belirttiği gibi köpeksi öğretinin Dion'un üzerinde çok büyük bir etkisi olduğunu söyleyebiliriz⁶. L.François, Dion üzerinde çalışmış modern filologların fikir ayrılıklarını Dion'un terminolojisinin kesin olarak tespit edilmemesiyle ve stoalılarının terminolojisinden uzaklaşmasıyla izah etmektedir. *ἁρμονία, ὁμόνοια, φιλία*'dan söz ederken esas fikirde stoalılardan ayrılmamaktadır; Bunlar stoalılarının *συνπάθεια τῶν ἄλλων*'undan başka bir şey değildir demektir⁷. Diğer taraftan bu izahlarda Platon'a yakın ifadesi onun Platon'u da çok iyi bildiğini gösterir⁸.

Mamafih Dion'un bağlandığı felsefi öğreti üzerinde dururken onun önce hatip olduğunu, felsefeden hitabeti için faydalandığını unutmamalıyız. Devrinin felsefe okullarında olduğu gibi ahlâk felsefesine önem vermiştir. Kainatı izahta kullandığı mefhumları ahlâkî sahada işlemesi, her şeyi ahlâkî görüşe bağlaması herhalde yalnızca Dion'un özelliği değildir. Bu devrinin felsefesi okullarında da böyledir. Bu hellenismus devrinde

¹ der echte u. Xenoph. Sokrates, 11,443-444

² Quaestiones dioneae, Kiel 1887

³ Dio Chr. u. Posidonius, Tübing. Diss. 1905

⁴ L.François, Essai sur D.Chr. 72

⁵ ib.; Pohlenz 0.0.79. H. Rahn, Platon u.Dio v. Pr. 154

⁶ W. Nestle, Phil. Suppl. 31,35. P.Wendland, BPhW 1897,931

⁷ ib.

⁸ krş. Plat. Gorg. 508 a. Kleith.407 c. 409 d. Prot.326 b. Dion or. LI,36; XIII, 19. XXXVI. XXX. H. Rahn. o.c.

başlamıştır. Fakat bu yol Dion'un söylevleri için geniş bir imkân sahası hazırlamıştır. Böylece bu yol halka felsefi görüşleri anlatmak için mecaz ve mukayeseye götürmüş, buradan tersine günlük konuşulan dildeki mefhumlarla ve halk görüşleriyle, felsefi görüşler parlak mecazlarla anlatılmıya varılmıştır. Bu yüzden de tabii olarak mecazların ve benzetmelerin umumiliği ve belirsizliğiyle karşılaşmaktayız. Bu bakıma devrinin felsefe öğretileri içinde stoalıkların fiziğinin ahlâki görüşlerle en iyi bağdaştığını, Dion'un da bu yoldan gittiğini söylemek yerinde olur. Dion'un kynik ve akademialı tarafları üzerinde durulduğunda, zaten stoanın daha önce kynismusa ve Panaitios ile Poseidonios'tan beri de akademiya kapılarını açtığını belirtirsek, Dion'daki stoalılık daha iyi anlaşılır¹.

Şimdi vereceğimiz or.XL'daki felsefi kısımlar için birkaç kommentar bizi bu bakıma daha çok aydınlatacaktır:

§ 4. ὅ ττι μοι ἐν μεγάροισι κακόν τ' ἀγαθόν τε τέτυκται :

Bu mısrağı kimin söylediğini kesin olarak bilmiyoruz. Zeller, bir değişiklikle bu mısrağı vermekte (Philosophie der Griechen 2,1,181, not 1: ὅττι τοι ἐν μεγάροισι κακόν τ' ἀγαθόν τε τέτυκται) ve bu sözü Diog. 11,21'de Demetr. Byz.'a göre Sokrates'in söylediğini bildirmektedir. Fakat daha sonra (o. c.289 not 2) Diokles'e göre Diogenes'in, başkalarına göre Aristippos'un söylemiş olduğunu belirtiyor. Diokles'in Diogenes'e söylediği bu sözlerin devamı kyniklerin görüşüne uymaktadır: *παραιτοῦνται δὲ καὶ τὰ ἐγκύκλια . . . περὶ αἰροῦσι δὲ καὶ γεωμετρίαν καὶ μουσικὴν καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα*. Kynikler, felsefi, fiziki araştırmaları, insanın ahlâki iyileşmesine yaramıyan bilgileri değersiz sayıyorlardı (Zeller o.c ib. Diog. 103. ἀρέσκει οὖν αὐτοῖς τὸν λογικὸν καὶ τὸν φυσικὸν τόπον περὶ αἰρεῖν, ἐμπερὶς Ἀρίστωνι τῷ χίω, μόνω δὲ προσέχειν τῷ ἠθικῷ). Dion'un, küçük bir değişiklikle *τοι* yerine *μοι* kullanarak bu mısraı anması yalnız kendi işleriyle uğraşmak istemesinin, iyiyi de, kötüyü de evde bulacaksın düşüncesiyle uyuşmasından olsa gerek. Çünkü Dion, mali durumunu henüz düzeltmemiş ve yoksulluk tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır (or.XL,2). Üstelik Bursa için vaatte bulunmuştur. Bunu yerine getirebilmek içinde mali durumunu düzeltmesi lâzımdır. Bunun için de kendi işleriyle uğraşması gerekmektedir. Köpeksi öğretilerde de yalnız kendi işleriyle uğraşmak düşüncesi hakimdir. Dion da herhalde şehir işlerinde karşılaştığı zorluklar üzerine, yalnız kendi işleriyle uğraşmaya teşvik eden köpeksi öğretilerden böyle bir mısraı hatırlamıştır. Çünkü kendisi köpeksi öğretiyi yalnızca öğrenmiş biri değil, aynı zamanda sürgün yıllarında köpeksi bir filozof gibi yaşamış bir kimsedir de. Buna göre de zorluklardan usanç duyarak kendi işlerinin başına dönme düşüncesini köpeksi öğretilerden bir mısra ile belirtmesine şaşmamalıdır.

¹ François o.c. 73

§ 7. ἑτερα... σπουδαιότερα ἴσως, ἀφ' ὧν οὐ παρὰ μόνοις ὑμῶν εὐδοκιμεῖν ἔμελλον: Dion'un burada düşündüğü başka uğraşlar, her halde filozof ve hatip olarak faaliyetleri olsa gerek. Bu düşüncemizi bunlar için σπουδαιότερα demesiyle kuvvetlendirebiliriz. Dion'un benimsediği stoa felsefesinde de ὁ σοφός ile ὁ σπουδαῖος aynı anlamda kullanılmaktadır (krş. Zeller o.c. stoic. : Arnim, stoicorum veterum fragmenta, II, 147,12,111,147,1.8;150,15;149,14; 150,3;11,40,31:III,147,14;11,2;150,10;88,40;III,159,6;155,16;86,30;89,8; 1,54,4 etc.).

§ 20. Dion, bu paragraftan itibaren § 36'ya kadar dostluk ile düşmanlık fikri üzerinde durmaktadır. Aradaki düşmanlığı kaldırmak dostluğa değer vermekle olur. Bu da barışı ve anlaşmayı temin edecektir. Düşünceleri zıtlarıyla anlatmak, Yunan felsefesinin başlangıcına kadar gitmektedir, (krş. Norden, Antike Kunstprosa 25). Fakat bu, Dion'un düşüncelerini bu kadar gerilere dayatmak demek değildir. Dion'un edebi hafızası Ksenophon'dan, Platon'dan, Aristoteles'ten hatırlamalara hak verdirebilir. Fakat unutmamalıdır ki, bu zıtlıklar içinde düşünme, dostluk, barış, anlaşma - savaş, düşmanlık, anlaşmazlık karşılaştırmaları ve bunların değerlendirilmesi hem çok basit, hem de halkın düşüncesine, halk felsefesine uygundur. Üstelik Dion'un zamanındaki felsefe okulları için de bu düşünüş tarzı esastır. Stoalılar için dost ve dostluk en mühim mefhumlardan biridir. Dion'un stoalılara eğilimi ise bilinen bir noktadır. Diğer taraftan köpeksi filozof ta, stoalı gibi dostluğun övücüsüdür. Pratik bir görüşle dünyayı iyiye - kötüye, istenilene - istenilmeyene böler ve her şeyi dostluk - düşmanlık zıtlığı içinde verir. Değerlendirme Dion'da olduğu gibi pratik ve faydacı görüşle olmuştur. (Joël o.c. II-1011-1014). Dion'un, sürgün yıllarında karşımıza köpeksi felsefeyi benimsiyen biri olarak çıkması bize bu hatırlatmada hak verdirmektedir. Bu köpeksi faydacı görüşü Ksenophon'da da bulmaktayız (Apomn. 2, 4, 1, οὕτω χρήσιμον ὡσπερ ὁ χρηστός φίλος. 2,6,9,20, ἀλλὰ μὴν, ὡσπερ σὺ λέγεις, οὐδ' ἂν τοῖς χρηστοῖς οἱ πονηροὶ ποτε συναρμόσειαν εἰς φιλίαν· πῶς γὰρ οἱ τὰ πονηρὰ ποιῶντες τοῖς τὰ τοιαῦτα μισοῦσι φίλοι γένοιτ' ἂν; ε'δὲ δὴ καὶ οἱ ἀρετὴν ἀσκοῦντες σταιάζουσι τε περὶ τοῦ προτεύειν ἐν τοῖς πόλεσι καὶ φθονοῦντες ἑαυτοῖς μισοῦσιν ἀλλήλους, τίνες ἔτι φίλοι ἔσονται καὶ ἐν τίσιν ἀνθρώποις εὐνοια καὶ πίστις ἔσται; 21.23.24. Hier. III,3, οὐ μὲν δὴ λέληθεν οὐδὲ τὰς πόλεις ἔτι ἢ φιλία μέγιστον ἀγαθὸν καὶ ἡδιστον ἀνθρώποις ἐστίν. 7). Ksenophon'un bu yerlerde kullandığı kelimelerin hemen hemen hepsi: κράτιστον, χρήσιμον, ἐργῶδες, χαλεπὸν, χρηστός, μισέω, ὠφελέω, ἡδύς, δυσμενής, μισητόν, ἀλύπως, συμφερόντως, ἀβλαβεῖ, ὠφελίμος, ἡδιστος, μέγιστον ἀγαθόν Dion'da geçmektedir (or.XL,20-35;III,86. 94 dv.1,30). Dion'dakileri sıralarsak bu daha çok belirir: κρείττων, ἀμείνων, βέλτιον, λυσιτελεστέρα, λυσιτελεστάτη, δυσχερῆν. λυπηρόν, συμφέρον, ἀγαπητόν, ἡδιον, σωφρονέστερον.

Aristoteles için de dostluk önemli bir methumdur ve hemen hemen aynı görüşle dostluğu değerlendirmiştir: ἡδύ, ἀγαθός, χρήσιμος, ὠφελίμος,

Onun için dostluk τῶν μεγίστων ἀγαθῶν'dur (Eth.1155,a,4 dv.). Şehirleri birbirine bağlar ve φιλία, ὁμόνοια'nın, ἔχθρα da στάσις'in sonucudur, ἴδοι δ' ἄν τις... ὡς οἰκεῖον ἅπας ἄνθρωπος ἀνθρώπῳ καὶ φίλον. ἔοικε δὲ καὶ τὰς πόλεις συνέχειν ἢ φιλία, ... ἢ γὰρ ὁμόνοιόν τι τῇ φιλίᾳ ἔοικεν εἶναι, ταύτης δὲ μάλιστα ἐφίενται καὶ τὴν στάσιν ἔχθραν οὖσαν μάλιστα ἐξελεύουσι (ib.a,21 dv.). **Yalnız insanlar arasında değil, hayvanlar arasında** bile vardır (ib.a, 18, οὐ μόνον ἐν ἀνθρώποις ἀλλὰ καὶ ἐν ὄρνισι καὶ τοῖς πλείστοις τῶν ζώων Krs.or.XL,32.40.41).O halde Dion'un bu bölümde söylediklerini belli bir filozofa bağlamaya çalışmayıp, zamanındaki felsefe okullarındaki düşüncesinin, halkın da erişebileceği edebi ve felsefi bir ifadesi olarak kabul edebiliriz.

§ 32. οἱ δὲ μύρμηκες . . . : Aynı düşünüşe başka yerlerde de Taslamaktayız (or.XL,40, οὐδὲ μύρμηκες.. παραχωροῦσιν αὐτοῖς καὶ τῶν ὀδῶν ἐκτρέπονται καὶ συνεργάζονται πολλακίς. XL VIII, 16, καὶ μέντοι καὶ μύρμηκες πανὺ ἡδέως ἰδεῖν ἔστιν, ὅπως δὲ τὰ βάρη μεταλαμβάνουσιν, ὅπως δὲ παραχωροῦσιν ἀλλήλοις τῶν ὀδῶν). Dion'un, insanın toplum hayatı için hayvanlar aleminden örnek göstermesi halk arasında alışılmış bir şekil olduğu kadar, kynik felsefenin tesiri olarak da izah edilebilir. Aynı görüşleri Ksenophon'da da bulmaktayız (Kyr. 5,1,24. Oik.17,24). Wegehaupt, bu görüşleri Dion'un kyniklerden alabileceğini düşünmüştür (De Dione Chr. Xenophontis sectatore, Goth. 1896 23 not 2). Dion bu görüşleri kynik felsefesinin görüşleri olduğu için değil, fakat daha çok halk arasında böyle benzetmeler alışılmış ve sevilmiş olabildiğinden nutuklarında tekrar etmiş olabilir. Ancak bununla kynik görüşlerin tesiri inkâr ediliyor sanılmamalıdır. Hayvanlardan yalnız karıncalar değil, kuşlar, arılar, bilhassa sürü halinde yaşayan hayvanlar başta zikredilmiştir (krş. or.XL,40 dv. or.XLVIII,15 dv.).

§ 35. Bu paragrafta Dion, yukardan beri insanlar arasında yaptığı φιλία - ἔχθρα karşılaştırmasından sonra gök varlıkları arasındaki τάξις καὶ ὁμόνοια καὶ σωφροσύνη'ye geçiyor.

Yunan düşüncesinin esası olan evreni düzenli bir varlık (κόσμος) olarak kabul etmek bunda daimi bir uyarlılık (harmonia) görmek, bunun için ὁμόνοια'yi, τάξις'i, λογός'u, νόμος'u (or.LXXV,2) gerekli saymak eski Ionia felsefesinden beri devam edegelmektedir (krş. Ksen. Kyr.8,7,21 Θεός, οἱ καὶ τήνδε τὴν τῶν ὄλων τάξιν συνέχουσιν ἀτριβῆ καὶ ἀγήρατον). Rhetor okullarındaki felsefi eğitim sonucu hatipler zamanlarına kadar gelen bu görüşlerden günün meselelerini izah etmek için istifade etmekteydiler. Esasen ὁμόνοια kelimesinin artık belli bir anlamda kullanılmasını sofistler temin etmiş bulunuyorlardı (Kramer,Quid Valuit ὁμόνοια in litteris Graecis. krş. Nestle, Phil. Suppl. 31). Dion gibi rhetoriği felsefeden ayrılmaz sayan (or.XXII,1 ;II.24) filozof- hatibin bundan faydalanma derecesi kolayca anlaşılır (or.XXV,3;XXXII,18). Burada Dion insanlar arasındaki dostluk düşmanlık düşüncesinden evrendeki (makrokosmos'

taki) düzenliliğe geçiyor (krş.or.XLVIII,14). Hayattaki bir konuyu felsefece bir görüşle izah etmek istiyor. Felsefe bilen bir kimsenin pratik bir görüşle felsefe muhümlarını kullandığını görmekteyiz.

Dion'a göre evren (κόσμος) dört öğeden kurulmuştur (or.XII,81; XXXVI, 30). Parçaları arasında olduğu gibi bütünde de τάξις'e όμόνοια'ya, σωφροσύνη'ye uymuş (or.111,75; XVII,11. 19; XXXVIII,11;XLVIII 14; LXXV 2) ve λόγος tarafından idare edilen canlı bir varlık (ζῷον) olarak düşünölmüştür (or.XXXVI,29. krş. Brunns, d.D.Chr.et Aristot.15).

İnsanlar, tabiat, tanrılar birbirleriyle λογικόν bir bağla bağlanmış (or.XL,35; XXXVI,22.23. 31) ve birbirlerine zarar vermeksizin bu bağ çözülemey olarak düşünölmektedir (or.XXXVIII,11 ;XLVIII,14. krş. Schmid, RE.V, 1, Dion, 859). Evren üzerine bu görüşleriyle Dion'un stoalılara eğilimi belirtilebilir sanıyoruz (bk. or.XL.,35-39).

τοῦ ξόμπαντος οὐρανοῦ καὶ τῶν αὐτῶ θεῶν καὶ μακαρίων αἰώνιον τάξιν καὶ όμόνοϊαν καὶ σωφροσύνην: Görölüyorki evren canlı bir varlık olarak düşünölmektedir. Gökteki varlıklara θεῖος καὶ μακάριος diyebilmek, bunlar arasındaki όμόνοια καὶ σωφροσύνη'den bahsedebilmek böyle bir düşünüşün sonucu olsa gerek. Evreni, yıldızları canlı varlıklar olarak tasavvur Dion'un stoalılara ilgisini gösterecek önemli bir noktadır.

τῶν ἐν αὐτῶ θεῶν καὶ μακαρίων ile yıldızlar düşünölmektedir. Yıldızların tanrısal, canlı, akıllı varlıklar olduğunu daha Platon ile Aristoteles kabul etmişlerdi. Stoalılara göre de bu, onların hareketlerindeki düzgünlükle birlikte yapıldıkları maddenin (πῦρ τεχνικόν - ateş: aither) tabiatından anlaşılmalıdır (Zeller o.c.3,1,192.194. krş. Cic.N.D.1,14,37, (Cleanthes) divinitatem omnem tribuit astris. 39;2, 15,39.42.43.54 etc. Stoic, veter. fragm.II, 100,15.179,28). Akıllı canlı bilge varlıklardır (Stoic. veter. Fragm.11,200,37, οἱ ἐν οὐρανῶ ἀστέρες ζῷά ἐστι λογικά καὶ σπουδαῖα). Bunlar bir şehrin yurttaşları gibidirler (St. v. frg.11,194,17, τὸν κόσμον εἶναι πόλιν καὶ πολίτας τοὺς ἀστέρας. Dion or.XXXVI,29). Aynı zamanda tanrısal varlıklardır (St. v. frg.II,30,19, solem, lunam, Stellas omnes, terram, mare deos esse.187,9;306,24;315,25;316,3;300,20;1,1 14,29; I,113,25;1, 34 22; II,168,29;1,43,13),Stoalıların burada belirttiğimiz bu görüşüne uygun ancak böyle bir görüş onlar arasında όμόνοια καὶ σωροσύνη'den bahset-tirebilir.

τάξιν καὶ όμόνοϊαν καὶ σωφροσύνην: Yukarda belirttiğimiz gibi Dion, evren üzerinde stoalıların felsefesine uygun görüşler ileri sürmektedir. Gök ve gökteki varlıkların hareketlerindeki sıra, düzen umumiyetle çok önceden kabul edilmişti. Stoalılar da bunu öğretilerinin temeline koymuşlardır. Dört öğe ile harmonia için de aynı şeyleri söyleyebiliriz.

τάξις : Stoalılarca da önemli bir mefhumdur. τάξις yalnız hareketlerde değil, oluşda da kabul edilmektedir. Belli çağlarda her şey ateş olur (ἐκπύρωσις bk.or.XL,37), sonra tekrar aynı şekilde doğar ve düzen kurulur. Bu düşünüşe göre de τάξις'e αἰνώνιος denmesi daha iyi anlaşıl-

maktadır (krş. St.v frg.11,184, 19;190,28,.. ἡ αὐτὴ τάξις ἀπ' ἀρχῆς τέλους πάντων γέγονέ τε καὶ ἔσται. 11,184,36. Dion or.XXXVI,29;III,75;XVII. 11;. LXXV, 2).

Kainatta düzen ile (τὴν ἀσφαλῆ καὶ δικαίαν δι' αἰῶνος ἁρμονίαν XL,35). olabilmesi için kainatın bir kanuna tabi olması gerekir. (or.XL,37.XXXVI,30). Aynı görüşü Demosthenes de ifade etmiştir (26,26, τὸν ὅλον κόσμον.. νόμος καὶ τάξις .. διοικεῖν φαίνεται). Dion kainattaki harmonia yahut düzenden bahsederken hemen hemen belli bir kaç kelimeyi kullanmaktadır (bk. or.XXXVI,30 .XXXVIII, 11.XL,37 XLVIII,14.111,75). Bu kelimeler hep aynı düşüncüyü ifade etmektedirler: τάξις, εὐκοσμία, ὁμόνοια, φιλία, ἁρμονία.

ὁμόνοια : Dion için olduğu kadar stoalılar için de çok önemli bir mefhumdur. Khryssippos'un da bunun üzerine bir yazısı olduğunu biliyoruz (st.v.frg.111,86,23). **ὁμόνοια** mefhumu sofistlerde, Demosthen., Isokrat.,Platon'da da çok kullanılmıştır. Dion'un bu fikre verdiği önem ise or. XL.XLI.XXXVIII.XXXIX'dan anlaşılmaktadır (bk.XLVIII,14.XXXIII 11). Dion'un, şehirlerdeki ve şehirler arasındaki fikir birliği (homonoia) üzerinde söyledikleri, arkadaşlık üzerinde söylediklerini andırmaktadır (Wegehaupt o.c.24). Dion'un **ὁμόνοια** ve **φιλία** hakkındaki düşüncelerinin çoğunun hattâ söyleyiş tarzının Ksenophon'un düşünce ve söyleyiş tarzına uyduğunu da söyleyebiliriz (krş. Apomn. 4,4,16.17). 'Wegehaupt da aynı görüşü ileri sürmüştür (o. c. 42).

τῶν λεγομένων στοιχείων, ἀέρος καὶ γῆς καὶ ὕδατος καὶ πυρός. τὴν ἀσφαλῆ καὶ δικαίαν δι' αἰῶνος ἁρμονίαν : Burada Dion'un dört öğeden söz etmesi onun Empedokles'e bağlanmasını her halde gerektirmez. Fakat Empedokles'in görüşlerinin Dion'a kadar uzandığını gösterir.Mamaafih yukardan beri **φιλία** ile **ἔχθρα** karşılaştırılması bize Empedokles'in fragmentlerindeki, varlıkların kendilerinde bulunan **φιλία** ile **νεῖκος** (bir yerde **ἔχθος**)'u hatırlatır. Aristoteles'in, Empedokles'in düşüncesi olarak bildirdiği, Metaph.a, 4,985,a, 5, εὐρήσει τὴν μὲν Φιλίαν αἰτίαν τῶν ἀγαθῶν, τὸ δὲ Νεῖκος τῶν κακῶν bu düşüncelere uymaktadır. Fakat ayrıca bir bağlılık görülmesi gerek. Dion'daki düşüncelerin köklerini klasik devir yazarlarında olduğu kadar, kendisine yakın devirlerdeki felsefe okullarında aramak gerektiğini düşünüyoruz; bilhassa stoalılarda.

Biliyoruz ki Platon ile Aristoteles'den bu yana genel olarak kabul edilen Empedokles'in dört öğesini stoalılar da öğretilerinin temeline koymuşlardır (st. v. frg. 1,24,12; 28, 28; 112,4; 11 112,25; 146,30 etc.) Dikkatimizi çeken nokta, Dion bu dört öğeyi hep aynı sıra ile söylemektedir (bk.or. XXXVI, 30). or.XXX,45'teki dört at da dört öğenin yerini tutmaktadır. Ve bu söyleyiş sırası stoanın terminolojisi kabul edilmektedir (François o.c. 18). Böylece burada **λεγομένων** derken de stoalıların düşünüldüğü kabul edilebilir. Öte yandan bu öğeler arasındaki **τὴν ἀσφαλῆ καὶ δικαίαν δι' αἰῶνος ἁρμονίαν** "bengillik içindeki emin, haklı uyarlık (harmonia)"

aynı şekilde doğrudan Empedokles'e bağlanmaktansa, Yunan düşünürlerindeki ana görüş olarak kabul edilmelidir (krş. Pythagoras. Herakleitos, 6,54.51.30.124. Empedokles B, 23).

§ 36. τὴν ἀμήχανόν τε καὶ ἄπιστον.. φθορὰν ἐκ τοῦ ὄντος εἰς τὸ μὴ ὄν: Burada φθορά, birbirinin zıddı olarak alınan τὸ ὄν'dan τὸ μὴ ὄν'a geçiş olarak kabul ediliyor. Aristoteles'de aynı ifade tarzını birçok yerlerde bulmaktayız. 741,b,24, ἡ δὲ φθορὰ ἐκ τοῦ ὄντος πάλιν εἰς τὸ μὴ ὄν. Burada φθορά, γένεσις'e zıt olarak verilmektedir, (krş. 1067,b,23. 318,b,10) φθορά için ἀμήχανός τε καὶ ἄπιστος sıfatlarının kullanılması stoalıkların düşünüşüyle izah edilebilir. ὡς φασιν ile bu sıfatların başkaları tarafından kullanıldığını zaten belirtmektedir. Bunlar stoalıklar olabilir. Stoalı için φθορά, bir ἐκπύρωσις yahut da κάθαρσις dir (st.v.frg.II,184,25. 184,1). Üstelik or. XL,37'de ὀλέθρου, περὶ τῶν ὄλων οὔποτε ἐσομένου denmektedir. Bu da stoalıkların bir düşüncesidir. Görülüyor ki, stoalıklarca bütün için bir yok olma varit değildir. Buna göre de φθορά için ἀμήχανός τε καὶ ἄπιστος sıfatları kullanılabilir: "imkâsız ve inanılmıyan".

§ 37. ἡ λεγομένη παρὰ τοῖς σοφοῖς ἐπικράτησις αἰθέρος: Burada σοφοί'dan stoalıklardan başkaları anlaşılmasa gerek.

ἐπικράτησις αἰθέρος: ἐπικράτησις öğelerden birinin yenmesi, üstün gelmesidir. Aither'in, daha doğrusu ateşin üstün gelmesine, öbürlerini kendine benzetmesine Herakleitos'dan alınan bir deyimle daha çok ἐκπύρωσις denir (fragm. Vorsokr. Diels, 1,145,22:166,5. Schmid o.c.859) Bu düşünüşü stoalıklarda aynen bulmaktayız, stoalıklar maddenin ateş yahut tanrı tarafından kemirildiğini ve belli bir çağ sonunda tamamen kendine döneceğini ve sonra tekrar aynı şekilde evrenin kurulacağını kabul ederler. Varlıkların bu ateşleşmesine ἔδος ἄνω yahut ἐκπύρωσις sonra yeniden doğmasına ἔδος κάτω, παλιγγενεσία yahut ἀποκατάστασις denir. Stoalıklarca evren, ilk ateşin, havaya, suya, toprağa dönmesiyle teşekkül eden dört öğenin karışmasından doğar (st. v. frg.II, 185,8:184,8;312,36;i79,30, ;183,41 Sen. Quaest.III,19,1). Bu görüşlerin Herakleitos'a bağlandıkları açıktır (Zeller o.c.3,1,157,2. 152). Mamafih stoalıkların ekpyrosis üzerindeki düşünceleri açık değildir. Ekpyrosis ile mahdut yangınlar mı, yoksa büsbütün mahvolma mı düşünülüyor anlaşılammamaktadır. Dion eski stoanın fikrini aynen kabul eder. Öğeleri atlara benzetişle (or.XXXVI,43 dv.) kesin olarak ekpyrosis'den söz etmiştir (François o.c.23-24. 38). Dion, ekpyrosis yanında kısmi yanmaları da kabul etmektedir (or.XXXVI,50. François o.c.38)

ἡ... ἐπικράτησις αἰθέρος, ἐν ᾧ τὸ βασιλείον καὶ τὸ κυριώτατον τῆς ψυχικῆς δυνάμεως, ὄν οὐκ ἀποτρέπονται πῦρ ὀνομάζειν πολλάκις:

Burada 'ὄν', relativ olarak kabul edilen şekil, Budé'nin ve Arnim'in tespit ettiği metinlerde 'δν', partikip olarak bulunmaktadır. 'ὄν' şekliyle cümlelerin anlaşılması güçtür. Arnim'in bu 'δν' yerine 'δ' teklifi de anlamca bu güçlüğü yine yenmemiştir. 'ruh kuvvetinin kiralca, en kudretli kısmına ateş denmesinin 'izahı kolay değildir. Çünkü bir kere elimizdeki fragment-

lerde bu ifadeye Taslamıyoruz. Herne kadar ruha ateş dendiğinden (st.v. fig. 11,217,19) ve τῆς ψυχῆς ἀνώτατον μέρος τὸ ἡγεμονικόν (ib.23)'dan söz edilmekteyse de, ruhun bu bölümleri buradakinden mahiyet itibariyle ayrıdır ve bununla ruh kuvvetinin kiralca ve en kudretli kısmı izah edilemez. Üstelik diğer taraftan ruhun bir kısmına değil, umumi olarak ruha ateş denmektedir. Öte yandan Arnim'in sonradan kabul ettiği gibi 'öv' yerine 'δν' u kabul etmekle ve relativi aither'e bağlamakla (st.v.frg.11,185, 13) bildiklerimize uygun bir anlayışa varabiliriz.

(αἰθέρος), ὃν οὐκ ἀποτρέπονται πῦρ ὀνομάζειν : Aither'e ateş denmesi hakkında bilgimiz vardır (or.XL,39. st.v.fr .II, 180,10 ἀνωτάτω μὲν οὖν εἶναι τὸ πῦρ, ὃ δὴ αἰθέρα καλεῖσθαι 313,18. Sen N.Qu. VI. 16,2. Cic. N.D.11,33,84).

αἰθέρος, ἐν ᾧ τὸ βασιλείον καὶ τὸ κυριώτατον τῆς ψυχικῆς δυνάμεως (sc. ἔστίν): "ruh kuvvetinin kiralca ve en hakim kısmının bulunduğu aither" görüşüne doğrudan değilse de, stoalılardan görüşlerinden geçerek varabiliriz.

Bir defa aither tanrı kabul edilmektedir (st.v.frg.1.41,30. (Zenon) aethera deum dicit. II,316,1;III,265,5). Öte yandan aither'in, evrenin önderi olduğu söylenir (st.v.frg.II, 192,8. ἔχειν ἡγεμονικόν μὲν τὸν αἰθέρα.. ὃν καὶ πρῶτον θεὸν λέγουσιν). Fakat ruha da tanrı denmektedir (ib.I, 120,38, Διογένης καὶ Κλεάνθης καὶ Οἰνοπίδης τὴν τοῦ κόσμου ψυχὴν (sc. θεὸν ἀπεφήνατο).. Üstelik ruhun en hâkim kısmına ἡγεμονικόν denmektedir (ib.11,227,22.23;228,1). Ayrıca ruha stoalılardan ateş, pneuma dediklerini bilmekteyiz (ib.11,217,19, quoniam Stoici animam ignem dicunt. 1,38,1.2: 11,217,26.29.31; 218,8.12; 217,25;186,11). Bundan başka ateş de tanrı kabul ediliyor (ib.I,42,9;11,139,40, ignem deum (Stoici) putaverunt).

Böylece bu dediklerimizden şu anlaşılmaktadır ki, aither ile ateş aynı anlamda kullanılmakta ve tanrı kabul edilmektedir. Dünyanın ruhuna da tanrı, ayrıca ruha da ateş dendiğine göre, diğer taraftan aither'e de tanrı dendiğine göre bütün evrene hâkim ruhun ve kiralca kısmının ateş adı verilen aither'de bulunmasını kabul etmekle Dion'un stoalılara uyduğu ileri sürülebilir.

§ 39. ἀήρ μαλακός τε καὶ εὐπνοός:: ἀήρ burada bir ögedir. Felsefi anlamda kullanılmıştır. Fakat bu felsefi kavrama takılan sıfatlar, tenefüs ettiğimiz havaya takılacak sıfatlardır. Netekim bu sıfatların hava için kullanılabilirdiğini başka metinlerde de görebiliyoruz. (Athen. 2,42,b. Plut. Aleks.1247. Strab.3,140) Bu da gösteriyor ki, Dion bir filozof olarak değil, felsefe bilen biri olarak konuşuyor. Kullandığı felsefi mefhumlar umumi kültüre girmiş, okumuşların bildiği, halka böyle bir nutukta söylendiği zaman kolayca anlaşılabilen mefhumlardır. Böylece ἀήρ gibi bir kavrama konuşma dilinde geniş anlamıyla tenefüs ettiğimiz hava için kullanılacak μαλακός τε καὶ εὐπνοός sıfatlarını edebi bir maksatla bağliyabiliyor. Bu-

nunla birlikte felsefi kavramlarla kullandığı bu sıfatlar üzerine fikir yürütebilmek için felsefi nutuklarında üslubu belirtebilecek daha geniş bir konuyu ele almak gerekir.

ὁ δὲ ἀνωτάτω καὶ ξύμπαντα ἔχων αἰθέρ πυρὸς θεοῦ κύκλω περιδραμόντος αὐτοῖς : Dion'un bu paragraftaki fikirlerini L. François (o.c.21), Khryssippos'un düşüncelerinin bir tekrarı olarak görmektedir. Mamaafih herhalde stoalıkların görüşlerinin ileri sürüldüğü muhakkaktır.

Burada πῦρ yanında aither'in yeni bir öge olarak ileri sürüldüğü düşünülmemelidir. Aither ile ateşin karşılaştırılmasında scholiastın (Sonny, Analecta ad D.Chr. 119), aitheri beşinci öge olarak düşünmesi doğru değildir (François o.c.18). Stoalıklar aither'in dış kısmını ateş halinde kabul etmektedirler (Schmid o. c. 859). Ateşe çoğu aither dendiğini biliyoruz. Stoalıklar arasında bu iki adın aynı şey için kullanılmasında ayrıca bir maksat güdüldüğü kabul edilmemektedir (Zeller o.s.3,1,145). Öyle olmaktadır ki, ateş, aither'in hali yahut da vasfı gibi karşımıza çıkmaktadır (st.v.frg. II,180,10; 313,18. Sen.N.Qu.VI, 16,2. igneus aither). Ummiyetle göğün en yüksek, en temiz, herşeyi kuşatan kısmına aither denmektedir (Cic.N.D.1,14,37. st.v.frg.11,194,14). Yalnız ateş derken, öge ateş, stoalıkların πῦρ τεχνικόν dedikleri, kendisinden öbür ögelerin çıktığı ateş anlaşılmalıdır (st.v.frg.1,27,11 ;II, 136,20). Cicero da πῦρ'ü aither ile karşılamaktadır (N.D.II,33,84. nam ex terra aqua, ex aqua oritur aer, aera aether, deinde retrorsum ex aethera aer, inde aqua, ex aqua terra infima. krş. st. v.frg.II, 136,20, πρώτης μὲν γιγνομένης τῆς ἐκ πυρὸς κατὰ σύστασιν εἰς ἀέρα μεταβολῆς, δευτέρας, δ' ἀπὸ τούτου εἰς ὕδωρ, τρίτης δ' ἔτι μᾶλλον κατὰ τὸ ἀνάλογον συνισταμένου τοῦ ὕδατος εἰς γῆν.

πυρὸς θεοῦ : Dion, ateşe tanrısal dediğine göre tanrı her şeyden evvel bir maddedir. Bu, stoalıkların görüşlerine uygun bir tanrı anlayışıdır (François o.c.67). Hem de ruhi bir kuvvettir (krş.or.XL,37. τῆς ψυχικῆς δυνάμεως, XXXVI,30, ἐν οὐδὲν ἦττον πεφυκὸς ἐν ἅπασιν τούτοις καὶ μιᾷ ψυχῇ καὶ δυνάμει διεπόμενον. st.v.frg.II,306,24, τὸν δὲ ἀνωτάτω νοῦν ἐν αἰθέρι).